

Бондарев Олександр Сергійович

*аспірант кафедри менеджменту, бізнесу і адміністрування
Державного біотехнологічного університету*

Bondariev Oleksandr

*PhD student of the Department of Management, Business, and Administration
State Biotechnological University*

ORCID: 0000-0003-3699-3502

DOI: 10.25313/2520-2294-2025-5-11063

СУТНІСТЬ ТА ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДОМОГОСПОДАРСТВ

THE ESSENCE AND FACTORS OF THE DEVELOPMENT OF HOUSEHOLD ENTREPRENEURIAL POTENTIAL

Анотація. Вступ. У статті розкрито сутність підприємницького потенціалу домогосподарств як багатомірного соціально-економічного явища, що формується під впливом комплексу внутрішніх і зовнішніх чинників. Актуальність дослідження зумовлена потребою в активізації підприємницької діяльності на рівні мікроекономічних суб'єктів в умовах економічної нестабільності, посилення ролі самозайнятості та необхідності ефективної державної політики підтримки малого бізнесу. У роботі проаналізовано наукові підходи до визначення підприємницького потенціалу, акцентовано увагу на його структурних компонентах: ресурсному, інтелектуальному, інноваційному, соціальному, психологічному та інституційному. Визначено ключові фактори впливу на розвиток потенціалу, зокрема рівень освіти, доступ до фінансів, мотивацію, цифровізацію, інфраструктуру, державну підтримку. Особливу увагу приділено сучасним викликам, які постають перед українськими домогосподарствами, зокрема в умовах війни, тінізації економіки, низької фінансової грамотності та слабкої інституційної підтримки.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування сутності підприємницького потенціалу домогосподарств як соціально-економічного явища, виявлення ключових факторів, що впливають на його формування та динаміку розвитку, а також визначення основних напрямів підвищення ефективності реалізації цього потенціалу в контексті сучасних викликів національного та глобального економічного середовища.

Матеріали і методи. У процесі дослідження було застосовано комплекс методів, що забезпечили всебічний аналіз обраної проблематики. Теоретико-методологічну основу становить системний підхід, який дозволив розглядати підприємницький потенціал як цілісне утворення, що формується під впливом взаємопов'язаних внутрішніх і зовнішніх факторів. Аналіз і синтез були використані для узагальнення наукових підходів до трактування поняття підприємницького потенціалу та виявлення його складових. Метод індукції та дедукції застосовувався для формулювання висновків. З метою вивчення статистичних даних та виявлення закономірностей розвитку підприємництва у домогосподарствах було використано економіко-статистичний метод. Порівняльний аналіз дав змогу оцінити відмінності у рівні підприємницького потенціалу залежно від типів домогосподарств та рівня державної підтримки. Матеріалами дослідження стали дані Державної служби статистики України, Мінекономіки, Міністерства цифрової трансформації, проєктів USAID.

Результати. У результаті дослідження встановлено, що підприємницький потенціал домогосподарств є інтегральною категорією, що включає ресурсні, інтелектуальні, соціальні та інституційні компоненти, які забезпечують здатність до ініціювання та реалізації економічної активності. Виявлено, що внутрішні фактори (рівень освіти, професійні навички, мотивація) та зовнішні (державна підтримка, доступ до інфраструктури, економічна стабільність) істотно впливають на рівень реалізації цього потенціалу. Особливе значення мають цифровізація, розвиток мікропідприємництва та сприятливе інституційне середовище.

Перспективи. Перспективним напрямом є подальше вдосконалення інструментів державної підтримки, розвиток цифрових сервісів та підприємницької освіти. Також актуальним залишається посилення фінансової інклюзії через доступ до мікрокредитування та грантів. Формування стабільного правового поля та подолання інфраструктурних бар'єрів дозволить активізувати підприємницький потенціал домогосподарств у довгостроковій перспективі.

Ключові слова: домогосподарства, державна підтримка, підприємницький потенціал, національна економіка, інтелектуальний потенціал, маркетинговий потенціал, фінансовий потенціал, інноваційний потенціал, інформаційний потенціал, виробничий потенціал, креативний потенціал.

Summary. Introduction. The article reveals the essence of the entrepreneurial potential of households as a multidimensional socio-economic phenomenon shaped by a combination of internal and external factors. The relevance of the research is driven by the need to activate entrepreneurial activity at the level of microeconomic entities in the context of economic instability, the growing role of self-employment, and the necessity for effective state policy in support of small business. The paper analyzes scientific approaches to defining entrepreneurial potential, emphasizing its structural components: resource, intellectual, innovative, social, psychological, and institutional. Key influencing factors are identified, including education level, access to finance, motivation, digitalization, infrastructure, and state support. Special attention is paid to the modern challenges faced by Ukrainian households, particularly under conditions of war, economic shadowing, low financial literacy, and weak institutional support.

Purpose. The aim of the study is to theoretically justify the essence of the entrepreneurial potential of households as a socio-economic phenomenon, to identify the key factors influencing its formation and development dynamics, and to define the main directions for improving the effectiveness of its realization in the context of current national and global economic challenges.

Materials and Methods. A comprehensive set of methods was applied during the study to ensure a thorough analysis of the chosen issue. The theoretical and methodological basis includes a systemic approach, which made it possible to consider entrepreneurial potential as a holistic entity formed under the influence of interrelated internal and external factors. Analysis and synthesis were used to generalize scientific approaches to interpreting the concept of entrepreneurial potential and to identify its components. The methods of induction and deduction were applied for drawing conclusions. To examine statistical data and identify patterns in the development of household entrepreneurship, an economic-statistical method was used. Comparative analysis enabled the evaluation of differences in the level of entrepreneurial potential depending on household types and the level of state support. The research materials included monographs, scholarly articles from professional periodicals, and data from the State Statistics Service of Ukraine, the Ministry of Economy, the Ministry of Digital Transformation, and projects supported by USAID.

Results. The study established that the entrepreneurial potential of households is an integral category that includes resource, intellectual, social, and institutional components ensuring the capacity to initiate and implement economic activity. It was revealed that internal factors (education level, professional skills, motivation) and external factors (state support, access to infrastructure, economic stability) significantly affect the level of this potential's realization. Particular emphasis is placed on digitalization, the development of microentrepreneurship, and a favorable institutional environment.

Perspectives. Promising directions include the further improvement of state support tools, the development of digital services, and entrepreneurial education. Enhancing financial inclusion through access to microcredit and grants remains highly relevant. The formation of a stable legal framework and the removal of infrastructural barriers will enable the activation of the entrepreneurial potential of households in the long-term perspective.

Key words: households, state support, entrepreneurial potential, national economy, intellectual potential, marketing potential, financial potential, innovative potential, informational potential, productive potential, creative potential.

Постановка проблеми. У сучасних умовах соціально-економічних трансформацій, загострення глобальних викликів, а також зростання ролі малого бізнесу у забезпеченні економічної стійкості та самозайнятості населення, особливого значення набуває дослідження підприємницького потенціалу домогосподарств. Домогосподарства, як елементарні осередки економічної діяльності, дедалі частіше виступають не лише споживачами ресурсів, а й самостійними економічними суб'єктами, що здатні генерувати інновації, створювати додану вартість і впливати на структурні зрушення в національній економіці. Проте, попри зростаючу актуальність теми, теоретико-методологічні підходи до визначення сутності підприємницького потенціалу домогосподарств залишаються недостатньо сформованими, а емпіричне дослідження факторів, що детермінують його розвиток, є фрагментарним.

Складність полягає у багатокомпонентному характері самого поняття «підприємницький потенціал», яке включає сукупність ресурсних, інсти-

туційних, психологічних, інформаційних і соціокультурних чинників. У науковій літературі відсутня єдність у тлумаченні цього поняття: одні дослідники розглядають його переважно через призму економічних можливостей та ресурсної забезпеченості домогосподарств, інші — акцентують увагу на ролі підприємницької мотивації, установок і поведінкових моделей членів домогосподарств. Разом з тим, сучасні реалії вимагають системного підходу до дослідження даної проблематики, що враховує не лише внутрішні характеристики домогосподарств, а й зовнішні умови їх функціонування — економічну політику держави, податкове регулювання, доступ до фінансування, рівень розвитку інфраструктури, цифровізацію тощо.

Особливої ваги дана проблематика набуває у контексті України, де в умовах економічної нестабільності, значної частки тіньового сектору, недостатньо ефективної підтримки малого підприємництва та високого рівня міграційних процесів, домогосподарства змушені самостійно адаптуватися до змін і шукати

нові способи забезпечення економічної безпеки. Проте механізми формування підприємницького потенціалу залишаються малодослідженими, що знижує ефективність розробки політик стимулювання мікропідприємництва. Відтак постає необхідність уточнення змістовного наповнення поняття підприємницького потенціалу домогосподарств, його структуризації та визначення ключових факторів, що впливають на його реалізацію в сучасних умовах. Актуальність дослідження обумовлюється як теоретичною необхідністю поглиблення розуміння сутності підприємницького потенціалу домогосподарств, так і практичною потребою у виробленні ефективних інструментів державної політики щодо його активізації як важливого чинника забезпечення економічного зростання, самозайнятості та підвищення добробуту населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Упродовж останніх років питання розвитку підприємницького потенціалу домогосподарств дедалі активніше досліджується у працях вітчизняних та зарубіжних науковців, що обумовлено зростанням ролі малого підприємництва у формуванні економічної самодостатності населення, забезпеченні зайнятості та соціальної стабільності. Зокрема, сутність підприємницького потенціалу розглядається як сукупність внутрішніх ресурсів, знань, навичок та мотиваційної готовності суб'єктів господарювання до здійснення підприємницької діяльності. У цьому контексті заслуговують на увагу наукові підходи, запропоновані Хачатрян В. В. [19], Богацька Н. М. [19], які акцентують увагу на інтеграційній природі підприємницького потенціалу, що поєднує економічні, соціальні, психологічні та інституційні компоненти.

Окремі дослідження, зокрема Ковальської Л. Л. [9], зосереджуються на факторному аналізі впливу зовнішнього середовища на формування підприємницького потенціалу, виокремлюючи такі детермінанти, як рівень доходів домогосподарств, доступ до фінансових ресурсів, стан ринку праці, рівень освітньої підготовки членів домогосподарства, а також регуляторна політика держави. На думку Ярової Ю. М. [20] та Мульської О. П. [10;11], підприємницький потенціал є похідною від економічної активності населення, яка формується під впливом соціально-економічної динаміки регіонів, наявності інфраструктури підтримки малого підприємництва та ефективності реалізації державних і регіональних програм сприяння самозайнятості.

Значну увагу приділено також інституціональному контексту розвитку підприємницької активності домогосподарств. У працях Пшик Б. І. [15], Башлай С. В. [1] та Стрельник О. А. [1] розглядається роль державної політики у створенні сприятливого підприємницького клімату, зокрема йдеться про спрощення дозвільних процедур, зниження податкового навантаження, забезпечення доступу до мікрокредитування та підвищення фінансової гра-

мотності населення. Водночас у зарубіжних дослідженнях (Крюгер Н., Брейзіл Д. [22]) наголошується на важливості мікроекономічних факторів, таких як особистісні якості потенційних підприємців, рівень соціального капіталу, а також участь у неформальних мережах підтримки підприємницької діяльності.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування сутності підприємницького потенціалу домогосподарств як соціально-економічного явища, виявлення ключових факторів, що впливають на його формування та динаміку розвитку, а також визначення основних напрямів підвищення ефективності реалізації цього потенціалу в контексті сучасних викликів національного та глобального економічного середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Домогосподарства, як базові економічні одиниці, не лише споживають товари та послуги, а й дедалі частіше виступають активними учасниками ринкових відносин, створюючи малі підприємства, фермерські господарства чи надаючи послуги в рамках самозайнятості. У цьому контексті підприємницький потенціал домогосподарств розглядається як сукупність ресурсів, можливостей та компетенцій, які дозволяють їм реалізовувати підприємницькі ініціативи. Підприємницький потенціал домогосподарств є важливою складовою економічного розвитку країни, особливо в умовах нестабільності та трансформаційних процесів. Зазначимо, що підприємницький потенціал домогосподарств відображає здатність сімейних осередків до самостійної господарської діяльності, інвестування та фінансової самостійності [19, с. 98–100]. Цей потенціал формується на основі сукупності ресурсів, зокрема фінансових, людських, соціальних та інституційних, які дозволяють домогосподарствам ініціювати та розвивати підприємницьку діяльність. Як зазначає Бойда С. В., домогосподарства в Україні мають значний потенціал для самозайнятості та підприємництва, однак його реалізація стримується низкою зовнішніх і внутрішніх факторів. Основними завданнями є створення умов для трансформації заощаджень домогосподарств у інвестиційні ресурси та стимулювання їхньої активності на ринку [2, с. 69–75].

Сутність підприємницького потенціалу домогосподарств полягає в їх здатності генерувати, акумулювати та ефективно використовувати ресурси для здійснення підприємницької діяльності, що сприяє економічному розвитку як на мікро-, так і на макрорівні. Цей потенціал формується під впливом різноманітних факторів, включаючи фінансові, людські, соціальні та культурні ресурси [10]. За визначенням Ярової Ю. М., підприємницький потенціал сільських домогосподарств визначається як здатність господарств населення сільських територій до виробництва продукції та надання послуг на засадах підприємницької поведінки, орієнтованої на отримання прибутку [20, с. 20–27]. Він охоплює ресурси (земельні, трудові, фінансові) та фактори, що впливають на

їх використання, такі як інфраструктура, демографічні та соціокультурні аспекти. Згідно з визначенням Ключника Л. В., підприємницький потенціал домогосподарств визначається як сукупність фінансових ресурсів у вигляді заощаджень та залучених і позичених коштів, що можуть бути використані для прямого та непрямого інвестування з метою отримання доходу та нарощення активів домогосподарств [8, с. 15–20]. Це визначення акцентує увагу на можливості застосування актив-орієнтованого управління інвестиційним потенціалом домашніх господарств. Фінансова поведінка домогосподарств значною мірою визначає їхню резильєнтність, тобто здатність адаптуватися до економічних викликів. Зокрема, в умовах соціально-економічної нестабільності, домогосподарства, що активно використовують фінансові інструменти, такі як заощадження, інвестиції та страхування, демонструють вищу стійкість до зовнішніх шоків. Це підкреслює важливість розвитку фінансової грамотності та доступу до фінансових послуг для зміцнення підприємницького потенціалу домогосподарств [5, с. 41–48].

Згідно з останніми дослідженнями Крюгера Н. та Брейзіла Д. [22, р. 91–104], підприємницький потенціал визначається як наявність у осіб, які ще не є підприємцями, переконання у власних навичках та здатності до підприємництва. Це визначення акцентує на психологічних аспектах, таких як впевненість у собі та сприйняття можливостей [21]. Дослідження Куніавана Б. та Гурітно Б. [23, р. 1–11] підкреслює роль сімейного виховання у формуванні підприємницького потенціалу. Фактори, такі як вплив батьків, сімейне середовище, цінності та звички, значно впливають на мотивацію та інтерес до підприємництва.

Підприємницький потенціал домогосподарств є багатограним поняттям, що охоплює фінансові ресурси, людський капітал, соціальні зв'язки та культурні особливості. Його розвиток та реалізація потребують комплексного підходу, що враховує як внутрішні ресурси домогосподарств, так і зовнішні умови, включаючи політичні, економічні та соціальні фактори. Зазначимо також, що підприємницький потенціал домогосподарств формується під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів (Табл. 1) [18, с. 42–49].

У цьому контексті підприємницький потенціал домогосподарств можна визначити як інтегральну характеристику, що включає ресурсний, інтелектуальний та інноваційний компоненти, які забезпечують можливість створення економічної цінності через підприємницьку діяльність. Варто підкреслити, що формування підприємницького потенціалу домогосподарств залежить від економічного, соціального та політичного контексту [9, с. 129–137]. В умовах нестабільності української економіки, домогосподарства стикаються з викликами, пов'язаними з обмеженим доступом до фінансових ресурсів та нестабільністю ринків. Проте державне регулювання, спрямоване на підтримку малого підприємництва, може значно підвищити цей потенціал. Наприклад, зазначимо, що збільшення фінансових витрат на підтримку сільськогосподарських домогосподарств до 1% від обсягу випуску продукції (замість поточних 0,4%) сприяло б розвитку їхнього підприємницького потенціалу [16, с. 94–102]. Цифрова трансформація також відіграє ключову роль у формуванні підприємницького потенціалу. Домогосподарства, які використовують цифрові технології для маркетингу, управління чи продажів, демонструють вищу продуктивність та конкурентоспроможність. Наприклад, у 2025 році зростання популярності платформ електронної комерції дозволило домогосподарствам у сільській місцевості розширити ринки збуту, що раніше було обмежено локальними рамками [4, с. 26–32].

Підприємницький потенціал розглядається через кілька ключових підходів: ресурсний, компетентнісний та системний. Ресурсний підхід акцентує увагу на наявності матеріальних, фінансових та людських ресурсів, які домогосподарство може використати для підприємницької діяльності. Компетентнісний підхід наголошує на знаннях, навичках та індивідуальних характеристиках членів домогосподарства, які сприяють реалізації бізнес-ідей. Системний підхід об'єднує ці аспекти, розглядаючи домогосподарство як відкриту систему, що взаємодіє з зовнішнім економічним середовищем [9, с. 129–137]. Виходячи з цього, підприємницький потенціал домогосподарств можна визначити як сукупність їхніх ресурсів, можливостей, знань, навичок та мотивацій, які дозволяють ініціювати, розвивати та реалізовувати підприємницьку діяльність. Він включає наступні

Таблиця 1

Фактори формування підприємницького потенціалу домогосподарств

Категорія факторів	Фактори
Внутрішні фактори	<ul style="list-style-type: none">• рівень освіти• професійні навички• мотивація до підприємництва• доступ до фінансових ресурсів (заощадження, кредити тощо)
Зовнішні фактори	<ul style="list-style-type: none">• державна підтримка (субсидії, програми сприяння підприємству)• доступ до ринків збуту продукції• інфраструктура (транспортна, інформаційна, цифрова)• загальний економічний клімат (інфляція, стабільність, податкове середовище)

фактори: економічні, соціально-демографічні, технологічні та інформаційні, психологічні та мотиваційні, інституційні та правові [15]. Розглянемо детально кожний з факторів.

Економічні фактори є основою для розвитку підприємницького потенціалу домогосподарств. Доступ до фінансових ресурсів, зокрема заощажень, кредитів і грантів, визначає можливості для започаткування бізнесу. Дослідження показують, що в Україні домогосподарства з вищими доходами мають більшу схильність до інвестування у власну справу, тоді як низький рівень доходів обмежує їхні можливості [2, с. 69–75]. За даними Державної служби статистики України [17], у 2023 році лише 15% домогосподарств мали достатні заощаження для інвестицій у підприємницьку діяльність. Важливим економічним фактором є доступ до мікрокредитування та державних програм підтримки. Наприклад, програма USAID «Конкурентоспроможна економіка України» [14] після 2020 року надала гранти для підтримки бізнес-ініціатив домогосподарств, що сприяло розвитку малого підприємництва в західних регіонах країни. Зокрема, за офіційною інформацією Міністерства економіки України, станом на середину 2023 року понад 3000 грантів були надані фізичним особам для запуску мікропідприємств [13]. Серед прикладів — відкриття приватних пекарень, майстерень з ремонту техніки, швейних ательє, мобільних кав'ярень. Це свідчить про реальну трансформацію економічних умов у стимул для підприємницької активності на рівні домогосподарств. Однак, бюрократичні бар'єри та недостатня інформованість домогосподарств про такі програми обмежують їхню ефективність [6]. Іншим економічним фактором є рівень розвитку інфраструктури підтримки підприємництва, зокрема бізнес-інкубаторів і консультаційних центрів. Регіони з розвинутою інфраструктурою демонструють вищий рівень підприємницької активності домогосподарств. Наприклад, у містах з бізнес-інкубаторами частка домогосподарств, які займаються підприємництвом, на 20% вища, ніж у регіонах без такої інфраструктури [12, с. 160–165].

В умовах України приклади цього впливу можна побачити як у міських, так і в сільських домогосподарствах. Зокрема, зростання рівня безробіття у періоди економічної нестабільності змушує членів домогосподарств шукати альтернативні джерела доходів, у тому числі через самозайнятість або мікропідприємництво [1, с. 11–14]. Наприклад, після початку повномасштабної війни у 2022 році, значна частина українців, що втратили роботу або були змушені переселитися, почали займатися дрібною торгівлею, вирощуванням сільськогосподарської продукції чи наданням послуг онлайн — від репетиторства до маркетингу [1]. Крім того, інфляція та девальвація національної валюти сприяли реформатуванню фінансових стратегій домогосподарств. Частина з них почала вкладати кошти не

в банківські депозити, які втратили привабливість, а у запуск невеликих бізнесів.

Соціально-демографічні фактори, такі як освіта, вік, гендер і склад домогосподарства, також відіграють ключову роль. Рівень освіти є одним із найважливіших детермінантів підприємницького потенціалу. Домогосподарства з вищою освітою частіше демонструють ініціативність і здатність до інновацій у бізнесі. У той же час низький рівень підприємницької освіти в Україні стримує розвиток потенціалу, оскільки більшість домогосподарств не мають базових знань про бізнес-планування чи маркетинг. Віковий склад домогосподарств також впливає на їхню підприємницьку активність. Дослідження показують, що домогосподарства, очолювані особами віком 25–45 років, мають вищий потенціал для підприємництва завдяки енергійності, адаптивності та готовності до навчання. Молоді люди охочіше проходять бізнес-тренінги, беруть участь у грантових програмах і використовують соціальні мережі для маркетингу, що підвищує їх підприємницьку активність. У той час як старші домогосподарства (60+) рідше беруть участь у новітніх підприємницьких ініціативах через знижену технологічну грамотність та обережність у прийнятті ризикових рішень, вони можуть реалізовувати підприємницький потенціал у традиційних сферах: фермерстві, ремеслах або оренді житла. Наприклад, у Західній Україні літні родини активно займаються зеленим туризмом — здають садиби в оренду туристам, поєднуючи це з виробництвом екологічної продукції [12, с. 160–165].

Міграційні процеси також мають вплив на розвиток підприємницького потенціалу домогосподарств. Наприклад, трудова міграція в Польщу та Чехію спричинила зростання грошових переказів, що підвищило фінансовий потенціал багатьох українських домогосподарств. Частина цих коштів інвестується у відкриття малого бізнесу на батьківщині — кав'ярень, автотайстерень, швейних ательє, що підтверджує, як соціально-демографічні процеси, зокрема міграція, опосередковано активізують підприємницьку діяльність [12].

Цифровізація є одним із ключових факторів розвитку підприємницького потенціалу домогосподарств у сучасних умовах. Процеси цифровізації дозволяють домогосподарствам отримувати доступ до онлайн-ринків, освітніх платформ і цифрових фінансових інструментів. Наприклад, розвиток сектору інформації та комунікації (СІК) сприяв появі нових можливостей для самозайнятості, зокрема через фріланс і онлайн-підприємництво. У 2014–2020 роках кількість домогосподарств, які використовують цифрові платформи для бізнесу, зросла на 35% [7, с. 12–21]. Інформаційно-інноваційні фактори, такі як доступ до знань про сучасні технології та маркетингові стратегії, також впливають на потенціал. Домогосподарства, які активно використовують

онлайн-курси та вебінари, демонструють вищий рівень підприємницької активності. Завдяки доступу до інтернету, цифрових платформ і мобільних застосунків домогосподарства отримали змогу продавати товари та послуги безпосередньо споживачам без необхідності значних початкових інвестицій у фізичну інфраструктуру. Також варто відзначити вплив смарт-технологій — таких як інтелектуальні системи обліку ресурсів, автоматизоване фермерство чи домашні CRM-системи — які дозволяють ефективніше управляти процесами в межах домашнього господарства, підвищуючи продуктивність та мінімізуючи витрати [12]. Однак обмежений доступ до інтернету в сільській місцевості залишається бар'єром для багатьох домогосподарств.

Психологічні фактори, такі як готовність до ризику, ініціативність і мотивація, визначають здатність домогосподарств реалізовувати свій підприємницький потенціал. Соціально-психологічні аспекти, такі як впевненість у власних силах і підтримка з боку сім'ї, є критично важливими для започаткування бізнесу. У той же час страх невдачі та низька толерантність до невизначеності стримують багатьох потенційних підприємців [10]. Мотивація домогосподарств до підприємництва часто залежить від зовнішніх стимулів, таких як економічна нестабільність або бажання покращити добробут. В умовах економічної кризи (зокрема після 2022 року) домогосподарства частіше звертаються до підприємництва як способу диверсифікації доходів. Водночас недостатня мотивація, спричинена низьким рівнем підприємницької культури, залишається проблемою [11, с. 179–190].

Насамперед, вирішальну роль відіграє мотивація до досягнення. Домогосподарства, члени яких мають високий рівень внутрішньої мотивації, тобто прагнуть до самореалізації, фінансової незалежності або кращого соціального статусу, частіше наважуються на створення малого бізнесу або участь у підприємницьких ініціативах. Наприклад, у селах Львівської області впродовж пандемії COVID-19 помітно зросла кількість жінок, які почали займатися виготовленням і продажем домашньої випічки через соцмережі [2, с. 69–75]. Це було викликано не лише економічною потребою, а й бажанням зберегти почуття контролю над життям в умовах кризи — яскравий приклад мотивації як психологічного стимулу. Іншим важливим фактором є самооцінка та впевненість у власних силах. Домогосподарства, члени яких мають адекватну самооцінку та вірять у здатність досягти успіху, частіше наважуються інвестувати ресурси в підприємництво. Наприклад, у межах соціального проекту «Село. Крок до розвитку» в Дніпропетровській області були зафіксовані випадки, коли безробітні молоді люди створювали невеликі фермерські господарства після проходження короткотермінових тренінгів [14]. Головним поштовхом до дії стало підвищення рівня впевне-

ності завдяки підтримці менторів та позитивному груповому досвіду.

Інституційні фактори, такі як державна політика, правове регулювання та рівень корупції, мають значний вплив на розвиток підприємницького потенціалу. Гармонізація українського законодавства з нормами ЄС, зокрема в сфері органічного виробництва, може сприяти активізації підприємницької діяльності домогосподарств. Одним із ключових прикладів є державна програма «eРобота», започаткована у 2022 році, яка передбачає надання грантів фізичним особам для створення або розвитку власної справи [5, с. 41–48]. Програма орієнтована саме на активізацію економічної участі домогосподарств, зокрема шляхом залучення до мікропідприємництва жителів сільської місцевості та внутрішньо переміщених осіб. Наприклад, у 2023 році понад 5 тисяч домогосподарств скористалися можливістю отримати до 250 тисяч гривень на відкриття малого бізнесу у сфері виробництва, послуг чи аграрної діяльності [13]. Ще одним прикладом є спрощення процедур реєстрації підприємницької діяльності, зокрема завдяки функціоналу в застосунку «Дія». Інституціоналізація цифрових сервісів дозволила значно полегшити доступ домогосподарств до формалізованої економічної діяльності, що особливо важливо для осіб, які раніше працювали в тіні. За даними Міністерства цифрової трансформації, протягом 2022–2023 років було зареєстровано понад 400 тисяч нових ФОП через «Дію», що свідчить про зростання формальної підприємницької активності домогосподарств [13].

Вагомим інституційним чинником також виступає податкова політика, зокрема перехід на спрощену систему оподаткування, яка робить мікропідприємництво більш доступним для домогосподарств. Наприклад, під час дії воєнного стану було запроваджено тимчасову 2% ставку єдиного податку для малого бізнесу. Це дало змогу багатьом родинам, які втратили основні джерела доходу через війну, організувати підприємницьку діяльність — від доставки продуктів до онлайн-освіти — без надмірного фіскального тиску. Окрему роль відіграють інститути мікрофінансування, наприклад Програма мікрокредитування від Українського фонду стартапів або кредитні продукти від державного «Ощадбанку», які передбачають пільгові умови для мікробізнесу. У 2023 році понад 12 тисяч домогосподарств отримали фінансування для запуску чи масштабування комерційної діяльності, що є результатом цілеспрямованої державної політики розвитку фінансової інклюзії [18, с. 42–49].

У контексті сільських домогосподарств, підприємницький потенціал часто реалізується через фермерську діяльність. Також важливим інституційним фактором є розвиток аграрного кооперативного руху, зокрема завдяки підтримці USAID та ПРООН [14]. Створення аграрних кластерів та кооперативів

у громадах дозволило домогосподарствам об'єднуватися для спільного виробництва й реалізації продукції, що підвищує їхню конкурентоспроможність на ринку. Наприклад, у Дніпропетровській області створено кооператив «Зелена ферма», учасниками якого є понад 40 домогосподарств, які спільно вирощують та реалізують екопродукцію [3, с. 106–155].

В умовах сучасних викликів, таких як економічна нестабільність та війна, важливо формувати та підтримувати підприємницький потенціал домогосподарств [3, с. 106–155]. Це включає розвиток фінансової грамотності, забезпечення доступу до ресурсів та створення сприятливого інституційного середовища. Зокрема, дослідження підкреслюють важливість фінансової поведінки домогосподарств у забезпеченні їх резильєнтного розвитку [5, с. 41–58]. Наприклад, дослідження показують, що в аграрному секторі домогосподарства з високим підприємницьким потенціалом здатні ефективніше використовувати державні програми підтримки, такі як субсидії чи пільгове кредитування, для розвитку фермерських господарств [16, с. 94–102]. Для оцінки підприємницького потенціалу домогосподарств використовуються різні методики, які враховують як кількісні, так і якісні показники. Кількісні показники включають обсяг наявних ресурсів, рівень доходів від підприємницької діяльності та кількість створених робочих місць. Якісні показники охоплюють рівень підприємницької культури, мотивацію та здатність до інновацій. У науковій літературі пропонується методика комплексної оцінки, яка включає шість етапів: аналіз ресурсного потенціалу, оцінка інтелектуального капіталу, аналіз інноваційної активності, оцінка соціального капіталу, визначення зовнішніх умов та розрахунок інтегрального коефіцієнта підприємницького потенціалу [9, с. 129–137].

Висновки та перспективи подальших досліджень. У результаті проведеного дослідження визначено, що домогосподарства виступають вагомими

суб'єктами економічної системи, здатними реалізувати підприємницьку діяльність за наявності сприятливих умов. Їхній підприємницький потенціал формується на перетині ресурсного, компетентного й інституційного підходів, охоплюючи фінансові ресурси, людський капітал, соціальні зв'язки, цифрові навички, а також мотиваційно-психологічні установки. Особливу роль відіграють зовнішні чинники: державна політика, інфраструктура, доступ до фінансування та цифрових інструментів. У сучасних умовах — зокрема внаслідок війни, економічної нестабільності та міграційних процесів — спостерігається активізація мікропідприємництва серед домогосподарств як відповідь на виклики виживання. Водночас розвиток цього потенціалу потребує комплексного підходу: від розбудови інституційного середовища до підвищення рівня фінансової та цифрової грамотності. Реалізація підприємницького потенціалу домогосподарств здатна сприяти зростанню добробуту сімей, зменшенню безробіття, активізації локальних економік та формуванню нової моделі сталого розвитку в Україні.

Ураховуючи багатовимірність і міждисциплінарний характер підприємницького потенціалу домогосподарств, перспективи подальших досліджень пов'язані з кількома ключовими напрямками. По-перше, актуальним є глибше вивчення взаємозв'язку між цифровізацією та підприємницькою активністю домогосподарств, зокрема в умовах сільських територій, де існують обмеження в доступі до цифрової інфраструктури. По-друге, перспективним напрямом є дослідження психологічних чинників — таких як мотивація, самооцінка та рівень підприємницької культури — що визначають готовність до започаткування бізнесу в умовах нестабільності. По-третє, потребує подальшої розробки методика комплексної оцінки підприємницького потенціалу, яка враховує інтегральні показники інституційного, фінансового та соціального середовища.

Література

1. Башлай С. В., Стрельник О. А. Фактори формування ресурсного потенціалу фермерських господарств України. *Економіка. Фінанси. Право*. 2022. № 10. С. 11–14.
2. Бойда С. В., Колосінська М. І. Особливості функціонування домогосподарств та їх роль в соціально-економічному розвитку України. *Ефективна економіка*. 2020. № 7. С. 69–75.
3. Бородіна О. М., Киричук С. В., Прокопова І. В. Фермерський потенціал домогосподарств: методичні підходи до оцінювання та розвитку. *Економічне прогностування. Серія: Економіка сільського господарства*. 2018. № 4. С. 106–155.
4. Вербівська Л. В. Система діагностики стратегічного розвитку підприємств: євроінтеграційний контекст. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2025. № 2(17). С. 26–32.
5. Заяць В. Фінансова поведінка домогосподарств у контексті їх резильєнтного розвитку. *Demography and Social Economy*. 2024. № 1 (55). С. 41–58.
6. Кирилов Д. В. Споживання домогосподарств як індикатор стану національної економіки України. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2022. № 3. URL: <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2022-3-03-06/2022-3-03-06> (дата звернення: 20.05.2025).
7. Кічурчак М. Вплив сектору інформації та комунікації на просторовий розвиток і пост-воєнну відбудову креативних індустрій в економіці України. *Економічний форум*. 2023. № 13(3). С. 12–21.

8. Ключник Л. В. Формування та використання інвестиційного потенціалу домашніх господарств: дис. на здобуття доктора філософії за спеціальністю 072 — Фінанси, банківська справа та страхування. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», Львів, 2021. 219 с.
9. Ковальська Л. Л. Підприємницький потенціал підприємства: економічна сутність та методика оцінки. *Економічний форум*. 2019. № 1(4). С. 129–137.
10. Мульська О. П. Концептуальна сутність зв'язку економічної поведінки домогосподарств і розвитку територій. *Економіка і суспільство*. 2021. № 24. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/182/174> (дата звернення: 20.05.2025).
11. Мульська О. П. Регіональні особливості забезпечення фінансової стійкості домогосподарств України в умовах нестабільності. *European scientific journal of Economic and Financial innovation*. 2024. № 2(14). С. 179–190.
12. Обелець Т. В. Сучасні детермінанти розвитку трудового потенціалу України. *Економіка та держава*. 2020. № 6. С. 160–165.
13. Підприємницька діяльність домогосподарств — без реєстрації ФОП. *Голос України*. 2025. URL: <https://www.golos.com.ua/article/369940> (дата звернення: 20.05.2025).
14. Програма USAID «Конкурентоспроможна економіка України». *Міністерство економіки України*. 2023. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=9f909303-4874-4dbc-a66c-dfdf49487b15&title=ProgramaUsaidkonkurentospromozhna> (дата звернення: 20.05.2025).
15. Пшик Б. І. Фінансова безпека домогосподарств в Україні: сучасні проблеми та механізм забезпечення. Львів, 2020. 235 с.
16. Русанюк В. В. Державне регулювання розвитку підприємництва в аграрному секторі. *Економіка АПК*. 2021. № 1. С. 94–102.
17. Стандартний звіт з якості державного статистичного спостереження «обстеження умов життя домогосподарств». *Державна служба статистики України*. 2023. URL: https://ukrstat.gov.ua/suya/st_zvit/2023/11/zv_obst_um_domog.pdf (дата звернення: 20.05.2025).
18. Строченко Н. І., Ковальова О. М. Формування напрямів підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу на основі його оцінки. *Приазовський економічний вісник*. 2023. Вип. 2(34). С. 42–49.
19. Хачатрян В. В., Богацька Н. М. Змістовні особливості категорії «підприємницький потенціал» в умовах євроінтеграції та глобалізації. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 13. С. 98–100.
20. Ярова Ю. М. Підприємницький потенціал сільських домогосподарств України. *Ефективна економіка*. 2014. № 10. С. 20–27.
21. Aparicio S., Urbano D., Stenholm P. Attracting the entrepreneurial potential: A multilevel institutional approach. *Technological Forecasting and Social Change*. 2021. Vol. 168. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0040162521001803/pdf?md5=6e0c4a811a8d1867e0526e5a00d31909&pid=1-s2.0-S0040162521001803-main.pdf> (дата звернення: 20.05.2025).
22. Krueger N. F., Brazeal D. V. Entrepreneurial potential and potential entrepreneurs. *Entrepren. Theory Pract.* 1994. № 18 (3). P. 91–104.
23. Kurniawan B. A., Guritno B. S. Family Education Factors and Their Influence on Entrepreneurial Potential: Systematic Literature Review. *International journal of economics and management review*. 2024. № 2(3). P. 1–11.

References

1. Bashlai, S. V., Strelnik, O. A. (2022). Faktory formuvannya resursnoho potentsialu fermerskykh hospodarstv Ukrainy. *Ekonomika. Finansy. Pravo*. № 10. S. 11–14.
2. Boida, C. V., Kolosinska, M. I. (2020). Osoblyvosti funktsionuvannya domohospodarstv ta yikh rol v sotsialno-ekonomichnomu rozvytku Ukrainy. *Efektivna ekonomika*. № 7. S. 69–75.
3. Borodina, O. M., Kyryziuk, S. V., Prokopova, I. V. (2018). Fermerskyi potentsial domohospodarstv: metodychni pidkhydy do otsiniuvannya ta rozvytku. *Ekonomichne prohzoruvannya. Seriya: Ekonomika silskoho hospodarstva*. № 4. S. 106–155.
4. Verbivska, L. V. (2025). Systema diahnostryky stratehichnoho rozvytku pidpriumstv: yevrointehratsiyni kontekst. *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka*. № 2(17). S. 26–32.
5. Zaiats, V. (2024). Finansova povedinka domohospodarstv u konteksti yikh rezylientnoho rozvytku. *Demography and Social Economy*. № 1 (55). S. 41–58.
6. Kyrylov, D. V. (2022). Spozhyvannya domohospodarstv yak indyikator stanu natsionalnoi ekonomiky Ukrainy. *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriya: ekonomika ta upravlinnia*. № 3. URL: <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2022-3-03-06/2022-3-03-06>.
7. Kichurchak, M. (2023). Vplyv sektoru informatsii ta komunikatsii na prostоровi rozvytok i post-voienno vidbudovu kreatyvnykh industrii v ekonomitsi Ukrainy. *Ekonomichnyi forum*. № 13(3). S. 12–21.
8. Kliuchnyk, L. V. (2021). Formuvannya ta vykorystannya investytsiynoho potentsialu domashnykh hospodarstv: dys. na zdobuttia doktora filosofii za spetsialnistiu 072 — Finansy, bankivska справа та strakhuvannya. DU «Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M. I. Dolishnoho NAN Ukrainy», Lviv. 219 s.

9. Kovalska, L. L. (2019). Pidpriemnytskyi potentsial pidpriemstva: ekonomichna sutnist ta metodyka otsinky. *Ekonomichnyi forum*. № 1(4). S. 129–137.
10. Mulska, O. P. (2021). Kontseptualna sutnist zviazku ekonomichnoi povedinky domohospodarstv i rozvytku terytorii. *Ekonomika i suspilstvo*. № 24. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/182/174>.
11. Mulska, O. P. (2024). Rehionalni osoblyvosti zabezpechennia finansovoi stiikosti domohospodarstv Ukrainy v umovakh nestabilnosti. *European scientific journal of Economic and Financial innovation*. № 2(14). S. 179–190.
12. Obelets, T. V. (2020). Suchasni determinanty rozvytku trudovoho potentsialu Ukrainy. *Ekonomika ta derzhava*. № 6. S. 160–165.
13. Pidpriemnytska diialnist domohospodarstv — bez reiestratsii FOP. *Holos Ukrainy*. (2025). URL: <https://www.golos.com.ua/article/369940>.
14. Prohrama USAID “Konkurentospromozhna ekonomika Ukrainy”. *Ministerstvo ekonomiky Ukrainy*. (2023). URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=9f909303-4874-4dbc-a66c-dfdf49487b15&title=ProgramaUsaidkonkurentospromozhna>.
15. Pshyk, B. I. (2020). Finansova bezpeka domohospodarstv v Ukraini: suchasni problemy ta mekhanizm zabezpechennia. Lviv. 235 s.
16. Rusaniuk, V. V. (2021). Derzhavne rehuliuвання rozvytku pidpriemnytstva v ahrarnomu sektori. *Ekonomika APK*. № 1. S. 94–102.
17. Standartnyi zvit z yakosti derzhavnogo statystychnoho sposterezhennia “obstezhennia umov zhyttia domohospodarstv”. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*. (2023). URL: https://ukrstat.gov.ua/suya/st_zvit/2023/11/zv_obst_um_domog.pdf.
18. Strochenko, N. I., Kovalova, O. M. (2023). Formuvannia napriamiv pidvyshchennia efektyvnosti vykorystannia resursnogo potentsialu na osnovi yoho otsinky. *Pryazovskiy ekonomichnyi visnyk*. Vyp. 2(34). S. 42–49.
19. Khachatryan, V. V., Bohatska, N. M. (2016). Zmistovni osoblyvosti katehorii “pidpriemnytskyi potentsial” v umovakh yevrointehratsii ta hlobalizatsii. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*. Vyp. 13. S. 98–100.
20. Iarova, Yu. M. (2014). Pidpriemnytskyi potentsial silskykh domohospodarstv Ukrainy. *Efektyvna ekonomika*. № 10. S. 20–27.
21. Aparicio, S., Urbano, D., Stenholm, P. (2021). Attracting the entrepreneurial potential: A multilevel institutional approach. *Technological Forecasting and Social Change*. Vol. 168. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0040162521001803/pdfft?md5=6e0c4a811a8d1867e0526e5a00d31909&pid=1-s2.0-S0040162521001803-main.pdf>.
22. Krueger, N. F., Brazeal, D. V. (1994). Entrepreneurial potential and potential entrepreneurs. *Entrepren. Theory Pract.* № 18 (3). P. 91–104.
23. Kurniawan, B. A., Guritno, B. S. (2024). Family Education Factors and Their Influence on Entrepreneurial Potential: Systematic Literature Review. *International journal of economics and management review*. № 2(3). P. 1–11.